

DINNIN SHAXS QALIPLESIWINDEGI ORNI HAM AHMIYETI

Qalbaeva Gúlchexra

Mámbetyarova Venera

Ilmiy basshı.

Qaraqalpaq Mámleketlik Universiteti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14251621>

Anotatsiya. Bul maqalada dinniń shaxs qaliplesiwindegi orni ham ahmiyeti, din menen ózara múnásibet hám onıń principleri haqqında sóz etilgen.

Gilt sózler: din, dúnyalıq mámleket, múnásibet, bawrıkeńlik, hújdan erkinligi.

THE ROLE AND IMPORTANCE OF RELIGION IN THE FORMATION OF PERSONALITY

Abstract. This article discusses the role and importance of religion in the formation of personality, the relationship with religion and its principles.

Keywords: religion, secular country, attitude, tolerance, freedom of conscience.

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ РЕЛИГИИ В ФОРМИРОВАНИИ ЛИЧНОСТИ.

Аннотация. В данной статье говорится о роли и значении религии в формировании личности, отношениях с религией и ее принципами.

Ключевые слова: религия, светское государство, отношение, толерантность, свобода совести.

Házirgi dáwirde qalıplesken insan huqıqları boyınsha xalıqaralıq huqıqqa kóre, mámleketler insan huqıqları hám tiykarǵı erkinliklerin húrmet qılıwǵa hámde olardıń hámme ushın birdey, birer bir kemsitiwlersiz, ámel qılınıwın támiyinlewde juwapker esaplanadı. Nızamda diniy shólkemlerdi mámleket diziminen ótkiziw ushın alınatuǵın mámleket salıǵınıń muǵdarı 5 esege qısqartılǵan, diniy shólkemlerdiń dizimge alıwshı organlarǵa tek ǵana bir jılda bir márte esabat beriwı tártibi belgilengen.

Bunnan tısqarı, húkimettiń joqarıdaǵı qararı menen dizimge alıwshı organnıń diniy shólkemdi tamamlaw boyınsha vakalatı biykar qılındı. «Hújdan erkinligi hám diniy shólkemler haqqında»ǵı nızamnıń jańa redakciyadaǵı islenbesi tayarlanǵan. Bulardıń barlıǵı mámleketimizde insan huqıqların qorgaw qılıw máselelerine mámleket siyasatınıń hám xalıqaralıq birge islesiwdiń ústem baǵdarlarınan biri sıpatında qaralıp atırǵanınıń anıq dáliyli.

Jurtımızdaǵı siyasiy processler zamangóy demokratiyanıń barlıq ólshemlerine tolıq juwap beredi. Dúnya xalqı búgin insaniyat rawajlanıwınıń keskin burılıslar júz berip atırǵan tariyxıy basqıshında jasamaqta.

Globallasıw ásirinde jáhánde tınıshlıq ornalıwı eń áhmiyetli principlerinen biri diniy bawrıkeńlik esaplanadı. Bul, óz náwbetinde, hárbir insannan iseniminde bekkem bolǵan halda basqa dinler, basqa isenim hám dástúrlerdi de úyreniwdi aytadı.

Ózbekstan Respublikası Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevtiń Birlesken Milletler Shólkemi Bas Assambleyasınıń 75-sessiyasında mınaday dep aytqan edi: «Maqsetimiz-hárbir insannıń tiykarǵı huqıq hám erkinliklerin, salamatlıǵın hám párawanlıǵın támiynleytuǵın ádalatlı global sistemanı birgelikte jaratıw».

Ózbekstan dúnyalıq mámleket sıpatında din menen ózara múnásibette tómendegi principiqlerge tiykarlanadı:

- dindarlardıń diniy tuyǵıların húrmet qılıw;
- diniy isenimlerdi puxaralardıń yaki olar birlespeleriniń jeke isi dep tán alıw;
- diniy qaraslarga ámel qılıwshı puqaralardıń hám olarǵa ámel qılmaıtıǵın puqaralardıń hám huqıqlarınıń kepilleniwi hámde olardı shek qoyıǵa jol qoymaslıq;
- ruwxıy tikleniw, ulıwmainsanıy ádep-ikramlılıq qádiriyatlardı qarar taptırıw isinde túrli diniy birlespelerdiń imkaniyatlarınan paydalanıw ushın olar menen qatnas qılıw jolların izlew zárúiyatı;

- dinnen buzǵınshılıq maqsetlerde paydalanıwǵa jol qoyıp bolmaslıǵın aytıp ótiw.

Házirgi dáwirde qalıplesken insan huqıqları boyınsha xalıqaralıq huqıqqa kóre, mámleketler insan huqıqları hám tiykarǵı erkinliklerin húrmet qılıwǵa hámde olardıń hámme ushın birdey, birer bir kemsitiwlersiz, ámel qılınıwın támiyinlewde juwapker esaplanadı.

Xalıqaralıq -huqıqıy hújjetlerde kórsetken normalar mámleketlerdiń insan huqıqları tarawlarında óz milliy nızamshılıǵın islep shıǵıw hám qabıl qılıwda úlgi wazıypasın óteydi. Insan huqıqları ulıwma jáhán deklaraciyasınıń 18-statyasında «Hárbir insan piker, hújdan hám din erkinligi huqıqına iye», dep ayılǵan. Puqaralıq hám siyasiy huqıqlar haqqındaǵı xalıqaralıq pakttıń 18stayasında ayılǵanıday, «Bul huqıq óz qálewi menen ozine maqul dindi qabıl qılıwı hám isenim qılıw erkini, jeke halda, sonday-aq, basqalar menen birgelikte, áshkara yaki jeke tártipte sıwınıwǵa barıw, diniy hám basqa úrip-ádetlerdi hám máresimlerdi orınlaw erkininde óz ishine aladı».

BMSHniń tiykarǵı xalıqaralıq -huqıqıy hújjetlerinde insan huqıqları hám erkinlikleriniń rasalıq, jınısı, til, milliy, diniy qaramlıǵı salamatlıǵı jaǵınan qaramastan bárshe ushın rawajlandırıw, insan qádir-qımbatı hám húrmetin támiyinlew hámde bul joldaǵı kelispewshilik kórinislerge qarsı gúresiwe tiyisli wazıypa hám májbúriyatlar bayan etilgen. Insan huqıqları boyınsha xalıqaralıq-huqıqıy hújjetler jáhán birgeislesiwdiń hárbir aǵzasın insan huqıqları, erkinlikleri hám nızamshılıq máplerin qarar taptırıw, demokratiya hám huqıq tántanası ushın bawrıkenlik penen háreket qılıwǵa shaqıradı. YUNESKO tárepinen 1995-jıl 16-noyabrde járiya qılınǵan bawrıkenlik principiqleri deklaraciyasında bayan etilgenindey, «Bawrıkenlikti sáwlelendiriwshi insan huqıqlarına húrmet penen qaraw, ol jámiyetlik ádalatsızlıqqa kóre, sabırtaqatlı múnásibette bolıwın, óz iymán-iseniminen waz keshiw anıq basqalardıń isenimine jan beriwdi anlatpaydı. Ol usını anlatadı, hárkim óz isenimine ámel qılıwda erkin hám hárkim bul huqıqqa basqalar da iye ekenligin tán almaǵı lazım».

Din ázelden adamlardı hámıyshe jaqsılıqqa, tuwrı islerge shaqırǵan. Oraylıq Aziya xalıqları sıyınıp kelgen islam dini joqarı insanıy pazıyletlerdiń qalıplesiwine xızmet etken. Din insaniyattıń ruwxıy dúnyası menen tıǵız baylanıslı bolıp, onıń sociallıq turmısında bárhama onıń menen birge bolıp kelgen. Dindi úyreniw bul insannıń ruwxıy dúnyasın úyreniw bolıp tabıladı.

Diniy derekler ózinde insaniyat tariyxında bolıp ótken ibratlı waqıyalardı jámlegen bolıp, olar adamlardı ádep-ikramlılıqqa tárbiyalawda áhmiyetli orın tutadı. Bul bolsa insannıń ómir soqpaqlarında adaspawı, jaqsı-jaman, aq-qaranı anlap jetiwi hám de aqıllılıq penen ómir súriwi ushın tiykarǵı qural bolıp xızmet etedi. Nátiyjede insannıń turmıs tárzi jaqsılanıp, jámiyet te rawajlanadı.

Dinge iseniw hám hújdan erkinligi máselesi Ózbekistan Respublikasınıń Konstituciyasında óz sheshimin tapqan bolıp, ol xalıqaralıq huqıqıy-normativ talaplarǵa tolıq juwap beredi.

Hárqanday dinge iseniwshi hám hesh qanday dinge isenbeytuǵın adamlar ushın bir túrdegi shártler qoyılıwın támiyinlewshi Ózbekistan Respublikası Konstituciyasınıń 31-statyasında, atap aytqanda, mınaday delinedi: «Hámme ushın hújdan erkinligi kepillenedi. Hárbir insan qálegen dinine iseniwi yaki heshbir dinge isenbew huqıqına iye. Diniy kózqaraslardı májbúriy síndiriwge jol qoyılmaydı». Ózbekistan Respublikasınıń Konstituciyasında kórsetilgenindey, hújdan erkinligin támiyinlew barlıq puqaralardıń birdey huqıq hám erkinliklerge, atap aytqanda, isenim erkinligi huqıqına iye ekenligi, diniy hám isenimine qaramastan, nızam aldında teń ekenligi haqqındaǵı qaǵıyda olardıń tiykarın quraydı.

Elimizde sociallıq-ruwxıy ortalıqtı salamatlastırıwda milliy qádiriyatlar menen bir qatarda diniy qádiriyatlardıń da ornı sheksiz. Islam dini de insan mápleri hám jámiyet rawajlanıwına xızmet etiwshi hárqanday ashılıw hám jańalıqlardı joqarı dárejede qádirlegen, qollap-quwatlaǵan.

Bul baǵdarda Ózbekistan Respublikasınıń Birinshi Prezidenti Islam Karimovtıń usı sózlerin eslewimiz lazım: «Islam dini — bul ata-babalarımız dini, ol biz ushın hám iyman, hám ádep-ikramlılıq, hám diyanat, hám aǵartıwshılıq ekenligin umıtpayıq. Ol qurı aqıydalar jıyındısı emes».

Dinniń insaniylik filosofiyası, jaqsı ideyaları hám ullı áwladlarımız miyrasınan kewil tolıw, jaslar qálbinen orın alıw ushın elimiz bilimlendiriw sisteması tarawında kóplegen jumıslar ámelge asırıldı. Dúnya dinleri tariyxı boyınsha zárúr maǵlıwmatlardı ózinde jámlegen, jaslardı diniy keńpeyillik hám milletler aralıq tatıwlıq ruwxında tárbiyalawǵa xızmet etiwshi bul sabaqlıqta elimizde ámelge asırılıp atırǵan unamlı ózgerislerdiń nátiyjesi.

«Din» hám «isenim» túsiniklerin keń talqılaw beriledi. Din yaki isenim erkinligin qollaw tarawında dinler hám isenimlerdiń ózin ózi tán alıwı tiykarǵı úndew esaplanıwı zárúr, geyde mámleket organları bul túsiniklerdiń belgili jaǵdaylarda qolanıwın anıqlaw ushın bir qatar qalıs, rásmiy ólshemlerge iye ekeni gúmansız.

Dinler hám isenimlerdiń hár túrleri bar. Sonday qılıp, din yaki isenim erkinligi tek ǵana dástúriy dinlerge ya isenimlerge anıq ózleriniń rasman mánisi yaki ámeliyatı boyınsha dástúriy dinlerge uqsas bolǵan dinlerge qaray qollanıladı. Din yaki isenim erkinligi teistlik, teistlik emes hám ateistlik isenimdi, sonday-aq, hesh qanday din yaki isenimge ámel etpeslik huqıqın qorǵaydı.

Din hám isenim erkinligi insannıń basqa huqıqları hám tiykarǵı erkinlikleriásirese, pikirdi sáwlelendiriwshi erkinligi, jıyınlar ótkiziw hám birlespeler dúziw erkinligi hámde kemsitiwlerdiń bolmalshılıǵı huqıqı menen tıǵız baylanıslı. Din yaki isenimge iye bolıw ya olardı shaxsiy tańlaw tiykarında qabıl qılıw huqıqı, usınıń menen birge, óz dini isenimin ózgerttiriw huqıqı da hesh qanday tárizde shekleniwi múmkin emes.

Din yaki isenimge ámel qılıw erkinligin tek tómendegi ólshemler bar bolǵan jaǵdaylarda ǵana sheklewge jol qoyılıwı múmkin:

- sheklew nıam menen órnatılǵan bolsa;
- sheklewden maqset jámaát qawipsizligin, jámaátshilik tártibin, salamatlıq ya ruwxıylıqtı yaki basqa shaxslardıń tiykarǵı huqıq hám erkinliklerin buzǵan bolsa;
- sheklew usı maqsetlerden birine erisiw ushın zárúr hám oǵan meylil bolsa;

- sheklew kemsitiw maqsetlerinde ornatılmağan hám kemsitetuǵın jolında qollanılmaı atırǵan bolsa;

- sheklewler din yaki isenim erkinligin buzatuǵın jolında qollanılmaslıǵı lazım.

Ǵárezsizliktiń dáslepki kúnlerinen baslap-aq, elimizde diniy-milliy qádiriyatlardıń tikleniwi, barlıq din wákılleri ushın keń imkaniyatlar jaratılıwı jolında reformalar baslandı.

Ózbekistan Respublikasınıń Konstituciyasında barlıq puqaralar ushın hújdan erkinligi kepillendi. Elimizde diniy shólkemler jumıslarınıń huqıqıy tiykarları menen birge, mámleket hám dinniń múnásibetleri de belgilep berildi. Sonıń menen birge, Ózbekistan tariyxında birinshi márte puqaralardıń dinge óz múnásibetlerin, soǵan muwapıq ráwishte isenimdi erkin belgilew hám dálillew, dinge heshqanday tosqnıqlısız ámel etiw hám diniy máresimlerdi atqarıw huqıqların kepillettyuǵın nızam qabıl etildi. «Musılmanlardıń Saudiya Arabstanına haj etiwı haqqında», «Qurban hayıtın dem alıw kúni, dep daǵazalawı haqqında», «Ramazan hayıtın dem alıw kúni, dep daǵazalaw haqqında», «Tashkent islam universitetin shólkemlestiriw haqqında» hám basqa bir qatar prezident Pármanları bul tarawǵa úlken itibar berilip atırǵanın kórsetip tur.

Ózbekistan xalqınıń kóp milletli bolıwına sociallıq-ekonomikalıq rawajlanıwdıń qolay faktori sıpatında qaralmaqta. Sociallıq hám ekonomikalıq turaqlılıqtı saqlaw dinleraralıq hám milletleraralıq múnásibetlerdi uyǵınlastırıw esabına xalıqaralıq maydanda Ózbekstannıń abıroyı asıp barmaqta. Prezidentimizdiń 2018-jıl 16-apreldegi «Ózbekistan espublikası Ministrler Kabineti qasındaǵı Din isleri boyınsha komitet xızmetin jedellestiriw shar-ulájleri tuwrısında»ǵı qararǵa muwapıq, Din isleri boyınsha komitet qasındaǵı Konfessiya isleri boyınsha keńestiń jańa quramı tastıyqlandı⁸⁴. Keńes quramı 9 adamnan 17 adam aǵzaǵa Ózbekistan xızmet júritip atırǵan diniy konfessiylar wákılleri esabına keńeyedi. Itibarlı tárepi, keńes aǵzalığına aǵzalar óz sanlı diniy shólkemlerdiń basshılarında kiritildi. Jámaátshilik másláhátlesiw organı esaplanǵan bul keńestiń tiykarǵı maqseti Ózbekstandaǵı diniy-sociallıq processlerdi talqılaw qılıw hámde usınıslar islep shıǵıwdan ibarat.

Milletleraralıq múnásibetler hám shet el mámleketler menen doslıq baylanısları komitetiniń tiykaǵı wazıypaları qatarına mámleket organlarınıń respublika yamaǵında jaylasqan milliy mádeniy oraylar hám doslıq jámiyetleri menen ózara baylanısı hám birgeislesiwın támiyinlew hám jánede rawajlandırıw kiritildi. Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev aytqanıday: «Búgingi tez ózgerip atırǵan dúnya insaniyat aldında jaslar aldında jana-jańa ullı imkaniyatlar ashpaqta. Sonıń menen birge, olardı alga kórmegen turli jawız qawıp-qáterlerge de duwshar qılmaqta. Ǵárezli kúshler ápiwayı, kór balalardı ata-anasına, óz jurtına qarsi qayrap olardıń ómirine zamin bolmaqta. Bunday keskin hám qawıpli sharayatta biz ata-analar, ustazlar jámaátshilik máhálle bul máselede sergek hám abaylı bolıwdı asırıwımız kerek.

Balalarımızdı birewlerdiń qolına berip qoymastan, olardı ózimiz tárbiyalawımız lazım»⁸⁵.

Juwmaqlap aytqanda, jurtımız milletleraralıq hám dinleraralıq keńpeyllikti jánede bekkemlewge qaratılǵan jańa ideya hám baslamalardıń payda bolǵanlıǵı doslıq hám birgeislesiw qorǵanıń jánede bekkem bolıwına xızmet qıladı.

REFERENCES

1. Prezident Shavkat Mirziyoyevning 2017 yil 19-sentyabr kuni Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida soʻzlagan nutqi.

2. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi b o'lishi kerak. -T. O'zbekiston, 2017.
3. Husniddinov Z. O'zbekistonda diniy bag'rikenglik.TIU.2006.B.
4. Hasanboev O'. O'zbekistonda davlat va din munosabatlari: diniy tashkilotlarr, oqimlar, mafkuraviy kurashning dolzarb yo'nalishlari. TIU. 2014.B.552
5. Aliqulov H. Sharq uyg'onish davri va falsafiy tafakkur rivoji. T.2014.
6. Ilyasova G., Mambetyarova V. IJTIMOIIY PSIXOLOGIYADA SHAXSNING IJTIMOIIYLASHUVI //NEW RENASSAINCE CONFERENCE. – 2024. – T. 1. – №. 2. – C. 62-65.
7. Mambetyarova V. et al. ATA-ANALAR HÁM BALALAR ARASINDAĞI MÚNASEBETLERDÍN QÁSIYETLERI //Modern Science and Research. – 2024. – T. 3. – №. 10. – C. 549-551.
8. Turdimuratova N., Mambetyarova V. A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE CONCEPTS OF ETHNICITY AND NATION //Modern Science and Research. – 2024. – T. 3. – №. 9. – C. 235-239.